

PROXEMICA UMAN-ROBOT ÎN PLANÈTE SAUVAGE

Human-Robot Proxemics in “Planète Sauvage”

Mădălina-Elena POPESCU

Abstract. *Our presentation has as starting point the distinction operated by Edward T. Hall (“The Hidden Dimension”, 1966; “Handbook for Proxemic Research”, 1974) between proxetics, or the physics of our universal spatial patterns, and proxemics, or our subjective perception of the culturally constructed spatial relationships which often modify or distort the former. The “Planète Sauvage” animated movie, a screening of the novel “Oms en série” (1957) by Stefan Wul, inspired an original interpretation in a review of the time. A subtle combination of two scenographic directions is involved: on one hand, the defamatory effect of mankind’s repositioning in the chain of creation (being now carried about as a puppet by the giants of an interplanetary cyber system), on the other hand, the diminution of the distance between the two civilizations at war with each other through the moment of discontinuity in which a giant female approaches an orphaned human child, this transfer of a relationship from the social sphere into a private one accompanying the achievement of a connection of the little one to the non-human masters’ sources of information and knowledge. The female giant is trying to get closer to the child by giving him access to her knowledge. By accessing the culture of the other (the child becomes a sort of Trojan horse, the saviour child, a Messiah), people get into their space and fatally interfere with them.*
Keywords: Proxetic; Proxemics, the War of Civilizations, Virtual Reality.

Prezentarea noastră pleacă de la distincția operată de Edward T. Hall (*Handbook for Proxemic Research*, 1974, *The Hidden Dimension*, 1966) între fizicalitatea relațiilor noastre din punctul de vedere al distanței percepute în raport cu semenii, cu lucrurile și proxemica lor, care este corelativul psihologic al sentimentului subiectiv ce le însoțește și cel mai adesea le distorsionează. Cu atât mai complicate sunt reacțiile noastre la mediul non-uman, fie el cel al lumii subcreaturale, ca în *Alice în Țara Minunilor*, fie cel

opulat de extraterestri cu o cultură sau un ethos total diferite, superioare tehnologic.

Despre filmul de animație *Planète sauvage*, realizat sub egida lui René Laloux și Roland Topor în anul 1973, ecranizare a romanului *Oms en série* (1957) de Stefan Wul, s-a scris într-o cronică la vremea lansării: „Elle propose ainsi un changement de point de vue qui permet de repenser la place de l'homme : comment réagirions-nous si nous n'occupions plus la même place dans la nature ? Notamment, que se passerait-il si, au lieu d'être maître et prédateur, nous devenions esclave et proie ? Cette œuvre n'est évidemment pas la première à traiter de ce sujet, mais elle permet d'y réfléchir d'une manière originale”.

Maniera originală la care se referă cronicarul ni se pare a fi subtila combinație a două direcții scenografice: pe de o parte, efectul defamiliarizant al re poziționării omului în lanțul creațiunii, el fiind acum purtat de zgardă ca un cățel de uriașii unui sistem informațional interplanetar, pe de altă parte, îmblânzirea distanței dintre cele două civilizații în război prin momentul de discontinuitate în care o uriașă își apropie un omuleț orfan, această transformare a unei relații din sfera socialului într-una privată fiind însoțită de conectarea micuțului la sursele de informație și cunoaștere ale stăpânei sale.

Uriașa al cărei nume era Tiwa încearcă să-și apropie copilul oferindu-i acces la cunoașterea ei. Această apropiere este dezavuată de ambele părți: tatăl îi interzice fiicei revelarea cunoștințelor ei către un exemplar al rasei condamnate la pierire, iar oamenii taie simbolic zgarda, legătura cu dușmanul care le refuza dreptul la un spațiu personal.

Lui Terr îi este schimbat destinul din momentul în care uriașa „își leagă soarta de-a lui”, devenind un captiv menit să trăiască izolat, într-o separare absolută, în care psihicul său tânjea după necesitatea libertății sinelui („un sujet tourné vers lui-même qui selon la formule stoïcienne est caractérisé par la tendance de persister dans son être”)². Din momentul în care Tiwa decide să-l adopte pe micuțul orfan, ea dorește să substituie căldura maternă suprimată prin uciderea cu bestialitate a mamei, inima sa dând dovadă de bunătate în numeroase situații: își asumă

¹Boris Henry, *La planète sauvage*, articol disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018.

responsabilitatea domesticirii lui, îl protejează, îl îndrăgește și evită să folosească colierul la putere maximă pentru a nu-i face rău, deși el evadase. Ea suplinește un alt rol al mamei, atribuirea numelui *Terr* pentru a ieși din anonim. Este de remarcat faptul că prima propunere era reprezentată chiar de numele său, tatăl interzicându-i însă acest lucru, motivul invocat fiind că acesta nu constituia un „nume de om”.

Observăm că familia uriașilor este dominată de autoritatea paternă, educația fiicei fiind realizată pe linie masculină. Un exemplu în acest sens este observația pe care tatăl i-o face fiicei în momentul în care ea își întrerupe mama din ritualul meditației, depășind astfel bariera spațiului personal, reprezentat în aceeași manieră percepută de Edward Hall, ca un loc pe care un organism îl crează în jurul său pentru a se izola de ceilalți². Bineînțeles că ea ar fi putut fi muștrată de mamă, dar se poate remarca că ea nu intervine. Figura maternă este reprezentată ca o ființă caldă, iubitoare care la rândul ei se supune legii tatălui nerostind niciun cuvânt pentru a interveni în muștrarea adresată fetei. De asemenea, în momentul în care Tiwa își dorește să ia sub custodie copilul îi cere permisiunea tatălui, făgăduindu-i că va avea grijă de el : „Nu-l putem lăsa aici ! Pot să îl păstrez ? Te rog, tată, o să am grijă de el !”³.

Motivul pentru care uriașii doreau exterminarea speciei umane de pe planeta Yang este pus pe seama diferențelor culturale și biologice. Se remarcă o criza a comunicării care a iscat grave conflicte. Lipsa dialogului între cele două specii care erau destinate să împartă același spațiu a făcut numeroase ravagii.

Uriașii considerau că singura soluție pentru a coabita într-un loc populat doar de făpturi identice este exterminarea celor care nu posedă aceleași trăsături, model regăsit și în istorie prin prisma lagărelor construite de naziști în care au fost uciși cu cruzime numeroși evrei doar pentru că nu erau adepții aceleiași religii și culturi. Specia umană este caracterizată în acest film prin

²Lonard Rosmarin, *Emmanuel Levinas, humaniste de l'autre homme*, Lonard, Editions du Gref, 1991, fragment disponibil online la <https://epdf.tips/humanisme-de-lautre-homme.html> (consultat în 7.10.2018).

³René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage, 1973, minutul 03:55, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf*, consultat în 7.10.2018.

conceptul de alteritate, prin fragilitate expusă prin expresia plastică a feței, din acest motiv având destinul trasat spre moarte.

Pentru tribul uriașilor era imposibil de înțeles că pe o planetă pot exista diferite specii care trebuie să învețe să conviețuiască în pace, să fie pozitivi la o posibilitatea unei deschideri și să înțeleagă că și cei cu o „altă față” au dreptul de a fi incluși într-un grup, condiția fiind depășirea tuturor barierelor. Soluția pentru făurirea unui spațiu social în care să conviețuiască o populație identică, care să împărtășească aceeași cultură, să vorbească aceeași limbă și să aibă aceeași înfățișare consta în exterminarea celor slabi.

Dificultatea dialogului intercomunitar duce la comiterea unor numeroase atrocități care ar fi putut fi împiedicate⁴.

Pentru un trai lipsit de griji comunicarea trebuie să fie percepută ca nucleul vieții și al culturii. Chiar sunt vorbite limbi diferite, ar trebui să se ajungă la un consens, limba trebuind să fie percepută ca o modalitate de exprimare a gândirii și nu ca o metodă de constituire a colectivelor⁵. Uriașii aleg să domine spațiul prin puterea fizică, nu să comunice cu oamenii, catalogându-i pe seama aparențelor ca niște animale predestinate la moarte doar datorită faptului că nu împărtășeau același mod de viață.

De asemenea, specia umană este divizată la rândul ei în mai multe colective din cauza diferențelor ce le individualizează. O primă distincție se face între oamenii domestici (animale de companie pe care copiii uriașilor le îndrăgeau) și între oameni sălbatici („paraziți care locuiau în parcuri”). A doua ierarhizare este realizată chiar în interiorul tribului de oameni sălbatici, fiind împărțiți în oameni buni și oameni răi (bandiți care își atacau semenii când le invadeau teritoriul și le furau mâncarea obținută tot prin furt). Semnificativ în acest sens este episodul în care Terr este prezentat grupului de oameni sălbatici, el fiind privit cu dispreț pentru că avea o înfățișare diferită: „Am fost întâmpinat cu batjocură de către oamenii sălbatici.”⁶ Pentru a putea deveni membrul acestui trib care trăia în Marele Arbore, a trebuit să câștige o luptă acerbă, motivată de absența comunicării, speciei

⁴ Emmanuel Levinas, *Alterite et transcendance*, Montpellier, Coll. „Essais”, 1995, p. 80.

⁵Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p. 15

⁶René Laloux și Roland Topor, *Planetè sauvage*, 1973, minutul 32:10, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018

umane fiindu-i din nou atribuit un instinct specific animalelor, agresivitatea⁷.

Oamenii sălbatici care trăiau în parcurile abandonate de uriași își marcau spațiul prin conceptul de *teritorialitate*, fenomen întâlnit cu precădere în studiul comportamentelor animalelor, fiind schițat și în acest film ca un comportament prin care un organism își manifestă o pretenție la o anumită zonă pe care o apără chiar de membrii speciei sale⁸. În episodul în care Terr pătrunde pe teritoriul celuiilalt grup pentru a-i avertiza de masacrul intentat de uriași, este luat ostatic din cauza dobândirii statutului de intrus, iar vorbele sale nu sunt luate în calcul: „Ce făceai pe teritoriul nostru? Am venit să vă avertizez. Uriașii vor extermina specia umană din parc... Nu-l asculta. E o capcană!”⁹.

Planeta Sălbatică pe care uriașii evadau în timpul meditațiilor pentru a se întâlni cu ființe din alte galaxii este reprezentată ca având o „dimensiune ascunsă” percepută prin prisma simțurilor și sentimentelor lor, dobândind un rol semnificativ în gestionarea relațiilor cu ceilalți¹⁰.

În spațiul vital populat de uriași, specia umană încălca limita personală impusă de aceștia, fapt ce pricinuia accentuarea stării de tensiune, uriașii simțind că spațiul personal le este invadat. La rândul lor, oamenii nu se puteau bucura de un spațiu al lor în care să nu fie cuprinși de teamă de moarte. Observăm cum lui Terr îi este construit de Tiwa un spațiu simbolic, o căsuța fără ușă, fără nicio barieră, spațiul lui intim fiind invadat în orice moment.

Specia umană avea calitatea de a lucra în echipă, de a se uni pentru îndeplinirea scopului ce le călăuzea acțiunile, acela de a dobândi un nou statut pe planeta uriașilor. Cooperarea, depășirea diferențelor, răbdarea și perseverența se dovedesc a fi atuuri de preț în numeroase scene din film. De exemplu, oamenii hotărăsc să facă front comun pentru a-l ucide pe uriașul care îi urmărea pentru a-i extermina. Observăm cum prădătorul devine pradă, el fiind în cele din urmă victima răpusă, scenă semnificativă și pentru ideea că într-o comunitate puterea nu este eternă, putând apărea

⁷Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p. 4.

⁸Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p. 9.

⁹René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage*, 1973, minutul 48:29, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018.

¹⁰Vezi Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p. 10.

în orice moment răsturnări de situație. De asemenea, oamenii domestici și cei sălbatici formează un singur trib și lucrează împreună vreme de cincisprezece ani tereștri pentru a reuși inventarea unor rachete menite să pătrundă pe Planeta Sălbatică.

Uriașii aveau ca scop crearea unei lumi utopice care se putea realiza doar prin înlăturarea celor diferiți. Utopia nu reprezintă, așadar, un „ideal frumos”, atribuit de Levinas doar celor care nu încearcă să suprimă fața celuilalt, care sunt deschiși și toleranți față de alteritate¹¹. La rândul lor, oamenii își aveau propriul vis utopic: descoperirea Planetei Sălbatică unde doreau să construiască o lume în care „oamenii pot trăi în pace și fericire, o lume departe de uriași, o lume pentru copiii noștri”¹².

Diferența dintre cele două grupuri destinate să împartă același spațiu nu consta doar în vorbirea unor graiuri diverse, ci și în faptul că ele locuiau în lumi senzoriale diferite, fiind modelate de experiența în care percepeau mediul, locuințele și adăposturile fiind construite din această perspectivă¹³. Oamenii sălbatici erau considerați de uriași niște paraziți datorită comportamentului lor, ei fiind murdari și supraviețuind de pe urma futurilor comise, având chiar un miros specific: „Miroase a oameni! Ce paraziți! Deținerea unui om domestic este un lucru amuzant, însă toți acești oameni sălbatici fură și sunt murdari.”¹⁴.

Calitatea atribuită de Edward Hall omului ca fiind un organism cu un trecut extraordinar care se distinge de celelalte animale grație faptului că a elaborat extensii ale organismului său prin care a reușit să îmbunătățească sau să specializeze anumite funcții este pusă în acest film pe seama uriașilor care dobândeau o vastă tehnologie dominată de computere și de acele căști prin care informațiile erau întipărite direct în memorie¹⁵. Astfel, computerul prin care conducătorii uriașilor comunicau problemele

¹¹Emmanuel Levinas, *op. cit.*, p. 119.

¹² René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage*, 1973, minutul 72:15, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018.

¹³ Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p.134.

¹⁴ René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage*, 1973, minutul 53:34, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018.

¹⁵ Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p.3.

întâmpinate de populație și măsurile luate devine o extensie a vocii, iar căștile extind o parte a creierului.

Pacea ce se încheie între cele două specii diferite este datorată efectelor nefaste ale războiului iscat între civilizații. Ei aleg să ia o hotărâre înțeleaptă, să nu se mai ucidă și să conviețuiască într-un spațiu, în care toți să beneficieze de același tratament, indiferent de diferențele ce îi individualizau. Desigur că prin descoperirea secretului legat de perpetuarea speciei uriașilor, oamenii ar fi avut șansa să nimicească întregul trib, dar nu s-au lăsat stăpâniți de setea de răzbunare, înțelegând că o planetă nu poate fi proprietatea celor care împărtășesc același mod de viață.

După finalizarea armistițiului, oamenii s-au aflat în poziția de a crea lumea în care urmau să trăiască, construind orașe și un satelit artificial al planetei pe care l-au numit Terra: „Acum planeta noastră are doi sateliți: unul natural și unul artificial. Cel natural, *Planeta Sălbatică* este rezervat meditației uriașilor, iar satelitul artificial a fost creat de oameni și l-au numit *Terra*, după planeta lor ancestrală”¹⁶. Se remarcă faptul că după acest război, oamenii au luat decizia de a respecta spațiul personal al uriașilor, mai exact cel destinat meditațiilor și că ei au fost integrați în cultura dominantă a planetei.

În final, uriașii și oamenii au dobândit calitatea de a descifra atât comunicarea verbală, cât și pe cea nonverbală, realizând că aceasta poate fi singura soluție prin care se poate ajunge la persoanele diferite din același grup sau dintr-un alt grup¹⁷.

Omul era perceput ca un animal preocupat să aducă prejudicii planetei deoarece nu avea acces la cunoștințele tehnologice. Terra a fost cel care a produs schimbarea în universul uman și a creat o nouă dimensiune, cultura, soluția tuturor problemelor întâlnite în spațiu. Relația dintre om și dimensiunea culturală a devenit reciprocă, atât omul cât și mediul său participând la modelarea acesteia.

Prin acces la cultura celorlalți (copilul e un fel de cal troian, copilul slavator, Messia), oamenii pătrund în spațiul lor și interferează fatal. Având ontologii diferite, contactul lor e sugerat

¹⁶ René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage*, 1973, minutul 70:00, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018.

¹⁷Vezi Edward T. Hall, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996, p.16.

de imagini mitice sau suprarealiste, după cum remarcă Boris Henry recenzând filmul. Nu numai acest episod, amintind de fiica faraonului care îl salvează pe Moise (*Exodul2*), dar și contextualizarea intrigii prin aluzii la pânze de Jérôme Bosch, Yves Tanguy, Max Ernst, Salvador Dali, Victor Brauner și René Magritte din desenele lui Roland Topor invită la meditații asupra mutațiilor din sfera proxemicii sociale și publice cărora omul contemporan trebuie să le facă față (Fig. 1, 2, 3 ,4) : „L'univers visuel développé dans le film est celui de Roland Topor, mais il est fortement nourri d'influences picturales, au premier rang desquelles les œuvres de Jérôme Bosch et des peintres surréalistes Yves Tanguy, Max Ernst, Salvador Dali, Victor Brauner et René Magritte. Ces différentes influences se retrouvent notamment dans les décors et les créatures fantastiques.”¹⁸.

În concluzie, filmul *Planète sauvage* constituie o sursă proprie pentru a reprezenta conceptul de *proxemică*, conflictele iscate din cauza diferențelor ce definesc ființele destinate să conviețuiască în același spațiu și modul în care acesta este perceput de fiecare suflet în parte.

Fig. 1. La Planète sauvage

Fig. 2: Victor Brauner
(<http://surrealism.website/brauner.html>)

¹⁸Henry Boris, *Planète sauvage*, fragment disponibil online la [file:///C:/Users/user/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/TWNMoBQ3/La Planete sauvage.pdf](file:///C:/Users/user/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/TWNMoBQ3/La%20Planete%20sauvage.pdf), consultat în 07. 10. 2018.

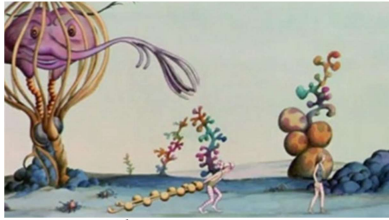

Fig. 3. La Planète sauvage

Fig.4. Hieronymus Bosch
(<https://www.google.ro/search.....>)

Referințe:

- Hall, T., Edward, *The Hidden Dimension*, New York, Doubleday, 1996.
 Hall, T., Edward, *The Silent Language*, New York, Anchor Books, 1959.
 Levinas, Emmanuel, *Alterite et transcendance*, Montpellier, Coll. Essais, 1995.
 Rosmarin, Lonard, *Emmanuel Levinas, humaniste de l'autre homme*, Lonard, Editions du Gref, 1991.

Webiografie:

- Boris, Henry, *La planète sauvage*, articol disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018
 Boris, Henry, *La Planète sauvage*, fragment disponibil online la file:///C:/Users/user/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/TWNMoBQ3/La_Planete_sauvage.pdf, consultat la 07.10.2018.
 René Laloux și Roland Topor, *Planète sauvage*, 1973, film disponibil online la https://www.cinemapublic.org/IMG/pdf/La_Planete_sauvage.pdf, consultat în 7.10.2018

~~~~~
Mădălina POPESCU is a PhD student of Alba Iulia University. In 2018 she got her MA degree at the same university, defending a dissertation entitled *Peisajul lingvistic al orașului Târgu-Jiu (A Linguistic Map of Târgu-Jiu)*. Her PhD research is on *Sex and Power from a Historicist Perspective*. She has published several articles: *Etymology of the denomination of Târgu-Jiu. Linguistic Peculiarities of the Wallachian Community from Telești(Gorj)*. Her research interests also were directed towards a conceptual framing of the language spoken by the Târgu-Jiu community. Space of publication: the magazine *Urme de gând* published by the "Voievod Litovoi" School in Târgu-Jiu, under the supervision of the Ministry of Education.